

Oorlog in het land van Pallieter.

De militaire strijd in Lier en Koningshooikt in 1914

Oorlog in het land van Pallieter.

De militaire strijd in Lier en Koningshooikt in 1914

Stijn Van den Bulck

Afbeelding voorzijde: prikkeldraadversperring aan het fort van Lier (vermoedelijk in het interval met de redoute van Tallaart), 20 augustus 1914. In de verte zien we het fort liggen.
(bron: *Liberas Gent, Fotocollectie Jean Pecher*)

Afbeelding achterzijde: soldaten van de mitrailleurssectie van het 7de linieregiment nuttigen een maaltijd in Lier, 20 augustus 1914.
(bron: *Liberas Gent, Fotocollectie Jean Pecher*)

Copyright

Stijn Van den Bulck

Oorlog in het land van Pallieter. De militaire strijd in Lier en Koningshooikt in 1914.

© 2021, Stijn Van den Bulck ISBN 9789464359596 Wettelijk depot: D/2021/Stijn Van den Bulck, uitgever
Uitgegeven in eigen beheer. Foto's met (betaalde) copyright worden ook zo vermeld. De overige gebruikte foto's en kaarten zijn persoonlijk bezit, vrij te gebruiken (mits bronvermelding) of voor zover wij konden nagaan vrij van copyright. Indien men meent dat er toch copyright op een bepaalde afbeelding zou zijn, kan men zich kenbaar maken bij de auteur.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en auteur.

‘Nu eindig ik met schrijven met de goede hoop van malkanders korteling weder te zien. Want als wij het geluk mogen hebben van de dag te beleven dat de oorlog zal gedaan zijn en dat iedere huisvader naar vrouw en kinderen mag gaan dan denk ik toch dat niemand geen blijere dag als dien, laat ons hopen dat hij kort nabij is. Wie van ons hadde ooit kunnen denken dat er zoo een ongelukkige dag over gans europa zou uitgebroken hebben.’

Jan Baptist Segers, kanonnier van het fort van Lier, in een brief gericht aan zijn vrouw, 1 september 1914, 1 maand voor zijn tragische dood in het fort van Lier geschreven...

‘Ik was erbij. Van al mijn herinneringen van tweeënvijftig maand oorlog is deze de sterkste en in mijne uren van droefgeestigheid beleef ik weer deze oogenblikken waarin ik den grond zag der menschelijke ellende, doch ook minuten beleefd heb zoo schoon zoo zuiver dat ze mij immer zullen troosten over de vervlogen en komende slechte dagen.’

Kapitein Tasnier, commandant 1ste compagnie, Iste bataljon, 2de regiment jagers te voet over de ‘tragische nacht’- slag aan de Nete (Lier) - nacht van 5 op 6 oktober 1914.

INHOUD

INLEIDING	9
I. Lier en Koningshooikt aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog	13
II. De Vesting Antwerpen	16
Lier en Koningshooikt als onderdeel van de Vesting Antwerpen	17
De vestingwerken in Lier en Koningshooikt	20
Fort van Koningshooikt	23
Oprichting	23
Bewapening	24
Redoute van Tallaart	26
Oprichting	26
Bewapening	26
Fort van Lier	27
Oprichting	27
Bewapening	29
III. De Eerste Wereldoorlog breekt uit	34
De Eerste Wereldoorlog	35
Oorzaken	35
Aanleiding	35
Het Duitse aanvalsplan en de verschillende legers	36
De Duitsers vallen België binnen	38
Lier en Koningshooikt bereiden zich voor op de naderende gevechten	39
Paniek en patriottisme	40
Organisatie van de intervallen tussen de forten – vrijmaken van het schootsveld	43
De Nete als barrière	45
Bruggen als levensader	45
Opmars Duitse troepen	46
De forten en redoute worden in staat van verdediging gebracht	49

Fort van Koningshooikt	49
Redoute Tallaart	53
Fort van Lier	55
IV. De Vesting Antwerpen wordt aangevallen	59
Duitse aanvalsplan en opstelling der troepen	60
De strijd om de forten	62
27 september	62
28 september	64
29 september	68
30 september	78
1 oktober	95
2 oktober	114
V. De Belgen trekken zich terug achter de Nete	137
3 oktober	141
Duitse activiteit voor de Nete	141
Britse troepen komen ter hulp	143
4 oktober	146
VI. De Neteslag	158
5 oktober	159
Gebeurtenissen tussen Walem en Duffel	159
Gebeurtenissen tussen Duffel en Lier	159
Eerste Duitsers over de Nete	166
Verwarring aan het front	172
Eerste Belgische tegenaanvallen	184
Voorbereidingen voor een nieuwe algemene, nachtelijke tegenaanval	200
Opstelling van de troepen	207
Groepering Biebuyck	207
Groepering Coveliers	207
Britse groepering	208
6 oktober	209

De tragische nacht	209
Tegenaanval van de groepering Biebuyck	210
Tegenaanval van de groepering Coveliers (en ondergroepering Tiéchon)	211
Groepering Paris	219
7- 10 oktober	223
VII. Lier en Koningshooikt na de gevechten	225
BESLUIT	235
NAWOORD	239
EINDNOTEN	240
OVERZICHT GEBRUIKTE AFBEELDINGEN EN KAARTEN	I
LIJST VAN AFKORTINGEN	VI
BIBLIOGRAFIE	VII

INLEIDING

Toen men in België op 31 juli 1914 de algemene mobilisatie afkondigde, waren de meeste Belgen nog steeds van mening dat dit een voorzorgsmaatregel was en dat de oorlogsellende wel aan België zou voorbijgaan. Al snel bleek dit echter ijdele hoop te zijn, enkele dagen later sloeg het oorlogsgeweld immers meedogenloos hard toe in België. De gevechten bereikten al snel de omgeving van Lier en Koningshooikt en raakten de inwoners in hun ziel. De meesten van hen gingen op de vlucht en bij hun terugkeer na het krijgsgeweld waren hun woningen vaak geplunderd, beschadigd of zelfs volledig vernield. Sommige inwoners overleefden de Duitse terreur niet, geraakten gewond of hadden tragische verliezen onder hun naasten te betreuren. Er ontstonden littekens voor het leven.

Geschiedenis wordt geschreven door overwinnaars, niet door de overwonnenen. Ook al behoorde België uiteindelijk tot het kamp van de overwinnaars, toch moesten in de jaren na de oorlog vooral de militaire successen belicht worden en niet de nederlagen. De slag om de Vesting Antwerpen, in de negentiende eeuw de sterkste vesting van West-Europa genoemd, draaide uit op een nederlaag voor de Belgen. Vooral roemrijke episodes, de slag om Antwerpen hoorde hier nu eenmaal niet bij, werden in de populaire geschiedenisboekjes belicht: de doodstrijd van het fort Loncin, de slag der zilveren Helmen, en vooral de slag aan de IJzer. Ook vandaag nog vereenzelvigen velen de Belgische deelname aan de Eerste Wereldoorlog met de gevechten aan de IJzer. Dat er rond Antwerpen en Lier ook hevig gestreden werd, werd lange tijd minder belicht of was minder gekend. Tijdens de vele herdenkingen van 2014 kwam er echter meer aandacht voor deze episode uit de Eerste Wereldoorlog.

De gevechten rondom Antwerpen en de strijd om het ‘nationaal toevluchtoord’ vormden, althans voor de Belgische troepen, een keerpunt in de oorlog. Het nationaal toevluchtoord bleek niet bestand te zijn tegen de zware Duitse artillerie, wat er voor zorgde dat het moreel van de troepen gezakt was tot een dieptepunt. Als een haveloze bende trokken de soldaten zich terug achter de IJzer, waar ze zich slechts dankzij een pientere sluiswachter konden handhaven. De Belgische bevolking was stilaan de wanhoop nabij, bijna heel België was in handen van de Duitsers gevallen en een groot deel van de bevolking zou het juk van de bezetting ondergaan. Duizenden Belgische soldaten vluchtten naar Nederland en werden er geïnterneerd. Toen de Belgen zich in de vesting Antwerpen hadden teruggetrokken was de bewegingsoorlog in feite reeds gedaan. Tijdens de gevechten rond Antwerpen kon men een voorproefje krijgen van de stellingenoorlog die zich enige tijd later overduidelijk zou aftekenen, toen het westelijk front zich van de Zwitserse grens tot aan de Noordzee zou uitstrekken.

Rondom Antwerpen hadden de Belgen zich in september 1914 ingegraven in een uitgebreid stelsel van loopgraven en versterkingen, had men gebieden doen overstromen en waren de forten op oorlogsterkte gebracht. Vastgepind in deze versterkingen ondervonden de Belgen het moorddadige vuur van de Duitse artillerie. Ze werden verrast door de verwoestende uitwerking van de Dikke Bertha's en slanke Emma's. Sommige soldaten onderscheidden zich door extreme vormen van moed, anderen kregen te maken met wat later bekend zou staan als shellshock. Enkele Belgische eenheden bleven stoïcijns weerstaan aan het Duitse vuur en weigerden hun stellingen te verlaten, ook al zag hun situatie er volledig hopeloos uit.

Nu de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog stilaan geschiedenis wordt, lijkt het ons een gepast moment om de militaire geschiedenis te schrijven van de strijd in een klein stukje van de vesting Antwerpen. Tussen 27 september en 10 oktober 1914 vonden rondom Antwerpen hevige gevechten plaats, niet enkel tussen de Duitse en Belgische legers, ook Britse soldaten

waren hierbij betrokken. Na enkele hinderlijke Belgische uitvallen uit de vesting Antwerpen hadden de Duitsers besloten om af te rekenen met het nationaal toevluchtsoord. Men besloot de fortelinie rond Antwerpen te doorbreken door met volle kracht het gebied tussen Walem en Lier aan te vallen. Zodra men hier doorgebroken zou zijn, zou men doorstoten naar de binnenste fortelinie en zo uiteindelijk de stad Antwerpen innemen.

Het relaas van deze gebeurtenissen is een beschrijvend verhaal geworden met veel aandacht voor de militaire gebeurtenissen en persoonlijke getuigenissen. Een vaak door historici verfoeide *histoire bataille*, maar door de belevenissen en ellende van de kleine man centraal te stellen, naar onze mening toch waardevol. We spitsen ons onderzoek voornamelijk toe op de strijd in Lier, de locatie waar de strijd om Antwerpen mee beslist zou worden, en Koningshooikt. Na een beeld geschetst te hebben van Koningshooikt en Lier, geven we een korte historiek van het Belgische defensieconcept en de Vesting Antwerpen. We staan ook stil bij de verschillende vestingwerken in Lier en Koningshooikt en hun bewapening. Deze eerder beschrijvende hoofdstukken dienen als algemeen kader, weliswaar zonder al te veel persoonlijke verhalen. Vervolgens geven we een overzicht van de voorbereidingen die gemaakt werden om de forten en hun omgeving in staat van verdediging te brengen en staan we stil bij het verloop van de gevechten in de eerste oorlogsweken. We beschrijven de toestand van de forten te Lier en Koningshooikt, de talloze verdedigingswerken en de situatie in Lier en Koningshooikt. Daarna wordt de effectieve militaire strijd om de Vesting Antwerpen belicht: het Duitse aanvalsplan, de rampzalige toestand in de forten en in de loopgrachten, de beschieting door de zware Duitse belegeringsartillerie, de vergeten slag aan de Nete en uiteindelijk de doorbraak aan de Nete. We schetsen tenslotte een beeld van Lier en Koningshooikt na de gevechten. We geven a.h.v. een analyse van divers bronnenmateriaal gedetailleerd weer wat er dag na dag die periode gebeurd is.

Vele soldaten vonden dat deze eerste oorlogsmaanden van heel de oorlog tot de *'wreedste van hun lijdensgeschiedenis'* behoorden en hielden er trauma's aan over. Heel wat van hen zouden de slag om de Vesting Antwerpen en het effect van de bombardementen van de forten nooit vergeten. Anderen konden wat ze hadden meegemaakt onmogelijk aan hun naasten beschrijven en schreven hun ervaringen neer in een poging ze zo te verwerken. Op het ogenblik dat ze tijdens een bombardement van de zware Duitse belegeringsartillerie schijnbaar afgesloten van de wereld en van hun bondgenoten waren, ondervond men *'ten volle de zwakte van hun verdedigingsmiddelen'* en kon men *'onmogelijk de eindzege verhopen'*¹.

Oorlog is meer dan een opsomming van veldslagen, feiten, bevelhebbers en data, doch deze zaken zijn volgens ons soms nodig om persoonlijke verhalen te kunnen extrapoleren en in een ruimere context te kunnen kaderen. Dit was dan ook één van de doelstellingen van ons onderzoek: dankzij een accurate, soms mogelijk wat te detaillistische weergave van troepeneenheden en gevechten, hopen we dat de lezer eventuele levensverhalen, getuigenissen of overleveringen van (verre) familieleden en/of soldaten in een juiste context kan plaatsen. We hopen zo dat men een beeld kan krijgen van wat de soldaten in deze eerste oorlogsmaanden allemaal te verduren hebben gekregen. Nazaten van gesneuvelden kunnen hopelijk zo makkelijker achterhalen in welke omstandigheden en waar eventueel hun familieleden (vermoedelijk) de dood vonden. De herdenkingen rond de Eerste Wereldoorlog in 2014 en 2018 bewezen dat hier nog steeds vraag naar is. Zo konden we bijvoorbeeld aan de familie van Jan Baptist Segers, die in 1914 de dood vond in het fort van Lier, via de heemkundige kring van Arendonk meer uitleg geven over de vermoedelijke omstandigheden van zijn overlijden.

Oorlog is natuurlijk vooral een geschiedenis van de kleine man. Hij was het die in de omgeving van Lier en Koningshooikt in de loopgrachten en in de forten zat, die de granaten boven zijn hoofd hoorde suizen en ze zag en voelde neerkomen. Hij was het die gewonden verzorgde in het ziekenhuis te Lier of op de vlucht ging voor het oorlogsgeweld. Vele kleine mannen hebben tijdens of na de oorlog hun indrukken neergeschreven. Ze bieden een uitermate uniek beeld van deze fase uit de Eerste Wereldoorlog. Aan de hand van binnen- en buitenlandse krantenartikels, verslagen van buitenlandse oorlogscorrespondenten, dagboeken en ooggetuigenverslagen van bijvoorbeeld journalisten, soldaten, officieren, geestelijken en gewone burgers, proberen we doorheen het gedetailleerde feitenrelaas een beeld te schetsen van hoe de gewone man deze oorlogsfase beleefde. Door hun verhalen te toetsen aan officiële verslagen, aan de feitengeschiedenis die aan Duitse, Belgische en Britse zijde opgemaakt werd en weliswaar met de nodige voorzichtigheid gelezen moeten worden, kunnen we hun relaas in een groter geheel plaatsen, dat ze destijds onmogelijk zelf konden vatten of waar ze geen besef van hadden. Bovendien hebben we het voordeel over hedendaagse literatuur en studies te beschikken die met de nodige historische afstand opgemaakt zijn.

Ten gevolge van de 100-jarige herdenking van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, kwam er een massa nieuwe boeken over dit thema op de markt. In elke stad en gemeente was er wel een tentoonstelling of herdenking. Ook de strijd rond de Vesting Antwerpen werd gelukkig wat meer belicht. Hoewel er bij de verschenen literatuur heel wat uitstekende boeken zitten, merkten we ook jammer genoeg heel wat exemplaren op waarin niet al te secuur met historische (bronnen)kritiek werd omgesprongen. Vaak werden foutieve secundaire of tertiaire bronnen in nieuwe werken kritiekloos (foutief) voor waar aangenomen en overgenomen.

Over Lier in de Eerste Wereldoorlog verschenen enkele interessante boeken, o.a. over de vele vluchtelingen en de verwoestingen. Ook de interessante website www.lier1418.be, waaraan wij samen met heel wat andere auteurs een (kleine) bijdrage hebben geleverd, biedt zeer interessante historische informatie aan en was een lovenswaardig initiatief van de stad. Over de militaire strijd in en rondom de forten van Lier, de vergeten slag aan de Nete en over de ervaringen van de gewone soldaat werd echter zeer weinig geschreven. Over Koningshooikt bestaat er dan weer tot op heden zo goed als geen literatuur over de Eerste Wereldoorlog. Deze lacunes wilden we dan ook opvullen.

Bronnen zijn er veelvuldig te vinden over deze episode, denken we maar aan het *Bulletin belge des sciences militaires*, waarin elke fase van de Eerste Wereldoorlog gedetailleerd werd beschreven. Daarnaast vinden we in het archief van het Koninklijk Legermuseum te Brussel tal van dossiers van soldaten en officieren terug die meegevochten hebben in de slag rond Antwerpen. In de recent uit Moskou teruggekeerde archieven vonden we gedetailleerde informatie terug over de Vesting Antwerpen en de strijd die er geleverd werd. Aan Duitse zijde valt o.a. het boek *Schlachten des Weltkrieges -Antwerpen* van Von Tschischwitz te vermelden en enkele regimentsgeschiedenissen. Over de Vesting Antwerpen zijn enkele interessante artikels van o.a. Julien Cannaerts en Robert Gils (+) verschenen in het tijdschrift van het Vlaams Vestingbouwkundig Centrum Simon Stevin, vroeger de Simon Stevinstichting genoemd. Ook hebben zij andere interessante werken over dit onderwerp gepubliceerd. Daarnaast heeft elke heemkundige kring wel onderzoek verricht naar de lotgevallen van hun dorp in de Eerste Wereldoorlog, over sommige forten zijn zelfs monografieën verschenen. Zij bleken uitermate nuttig te zijn en brachten ons op het spoor van nog onontgonnen bronnenmateriaal.

Dit werk is een tussentijds resultaat van 25 jaar onderzoekwerk. In onze licentiaatsverhandeling *Lier als garnizoensstad* (KU Leuven, departement geschiedenis, 2002), werd in een ruimer

tijdsverband een eerste summiere weergave van onze onderzoeksresultaten gegeven. In de loop der jaren werden sommige onderzoeksresultaten, n.a.v. de vondst van nieuw bronnenmateriaal, bijgestuurd, herzien of aangevuld. Ook nu weer beschouwen we dit boek niet als een eindpunt. Mogelijk zullen nieuwe, nog te ontdekken bronnen, een ander licht op sommige zaken kunnen werpen... We hebben bij de totstandkoming van dit boek veel te danken aan Marcel Wuyts, gedurende vele jaren onze *campagnon de route* en ons jammer genoeg te vroeg ontvallen. Ook hij was reeds jaren bezig met de studie van deze microgeschiedenis en spitste zijn onderzoek voornamelijk toe op de regio Kessel. Hij bracht ons op het spoor van heel wat interessant bronnenmateriaal en zorgde ook voor heel wat kaartmateriaal dat in deze uitgave werd weergegeven. De vele gesprekken en het kritisch bekijken van divers bronnenmateriaal zorgde ervoor dat de verschillende puzzelstukken stilaan in elkaar vielen. Jammer genoeg kan hij de uiteindelijke totstandkoming van dit boek niet meer meemaken.

De strijd om de Vesting Antwerpen en de gevechten rondom Lier mogen misschien een voetnoot blijven in de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, maar gedurende een korte periode was deze strijd het belangrijkste agendapunt voor het Duitse oppercommando. De hoogste Duitse bevelhebbers kwamen naar het front afgereisd om er het verloop van de belegering gade te slaan. Op 1 oktober 1914 kwam zelfs de chef van de generale staf, kolonel-generaal Von Moltke in het kasteel van Zellaar (Bonheiden) aan om van daaruit de belegering van het fort van Sint-Katelijne-Waver en omgeving te observeren. Zijn aanwezigheid was ook de Franse en Britse legers niet ontgaan: maarschalk French merkte in zijn mémoires op dat de vernietiging van Antwerpen op 1 oktober 1914 het belangrijkste objectief was voor de Duitsers. Buitenlandse oorlogsjournalisten kwamen naar België afgereisd om over deze slag te berichten, de slag was voorpaginanieuws in verschillende grote buitenlandse kranten en tijdschriften. Winston Churchill kwam in Antwerpen aan, vergezeld van Engelse mariniers die zij aan zij met de Belgen kwamen strijden. Hij zakte zelfs af naar het slagveld in Lier en was er ook stoïcijns getuige van de zware Duitse beschietingen.

Getuigen die deze slag meegemaakt hebben, zijn er niet meer te vinden. Maar hun herinnering aan deze slag, kan misschien wel met behulp van tal van voornoemde achtergelaten bronnen weergegeven worden. Onvolledig, ongetwijfeld, maar als er zelfs een deeltje van hun herinnering geprojecteerd kan worden in dit boek, als er zo een hoogstwaarschijnlijk gefragmenteerd beeld gevormd kan worden van deze episode uit de Eerste Wereldoorlog, van de lotgevallen van de soldaten van de verschillende legers, dan zijn we in ons opzet geslaagd. En zo groeit een voetnoot uiteindelijk toch nog uit tot een volwaardige monografie...

I. Lier en Koningshooikt aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog

---

In 1914 waren Lier en Koningshooikt nog twee aparte entiteiten, elk met een eigen lokaal bestuur. Lier was een provinciestad die prat kon gaan op een rijke en af en toe bewogen geschiedenis. Haar ligging, op het punt waar Kleine en Grote Nete samenvloeien, was van strategisch, maar ook van commercieel belang. Lier vormde, in de nabijheid gelegen van Antwerpen en Mechelen, een belangrijk verkeersknooppunt. De industriële revolutie maakte op het einde van de achttiende eeuw haar intrede in Lier. Drie grote katoenfabrieken, Vervrangen, Mens en De Heyder gaven toen het Lierse stadsbeeld een nieuw industrieel karakter². De Heyder was met haar 1500 arbeiders veruit de grootste werkgever en kende een enorme expansie. De Lierse textielnijverheid onderging een grote crisis ten tijde van de Belgische revolutie. De bedrijfsleiding van de fabriek 'De Heyder' werd immers van orangisme verdacht en Nederland had zijn kolonies gesloten voor de textielproducten komende vanuit België. De fabriek De Heyder week daarop uit naar Nederland. De enige echt grote fabriek die Lier kende had nu de stad verlaten en huisarbeid, met name de kantnijverheid en de schoenmakerijen, werden terug de voornaamste arbeidsactiviteit in Lier³. Verder werden er na de Belgische revolutie ook enkele kleine fabrieken van muziekinstrumenten en messen- en borstelmakerijen opgericht⁴. Lier bleef natuurlijk een belangrijk commercieel centrum voor haar ommeland.

Het stadsbestuur stimuleerde de werkgelegenheid door een beleid van openbare werken en de 19de eeuw was dan ook een periode van vele en grote infrastructuurwerken. Het stadsbestuur concentreerde zich op de bouw of verbetering van wegen en het begon eveneens met de overwelving van de vlieten⁵. In 1855 kreeg Lier eindelijk zijn eerste spoorverbinding, nl. de lijn Lier-Herentals-Turnhout⁶. Op 25 maart 1857 brandde de eerste gasverlichting in de Lierse straten⁷. Toen de stad in 1866 weer werd belaagd door cholera, besloot het stadsbestuur paal en perk te stellen aan de hygiënische wantoestanden. In februari 1868 werd begonnen met de bouw van een ziekenhuis vlakbij de Mechelsepoort en het dempen van de vlieten werd verder gezet⁸. De Lierse bevolking groeide gestaag gedurende de negentiende eeuw. In 1830 telde men 13 259 Lierse inwoners, en na een korte terugval na de Belgische revolutie, was de bevolking in 1848 gestegen tot 13 744. Vanaf dat jaar nam het inwonersaantal met grotere sprongen toe. In 1869 telde men 15 528 Lierenaars, in 1880 reeds 17 272, in 1900 22 656, vervolgens in 1910 25 869 en in 1914 had men een bevolking van 26 326 zielen⁹.

Deze bevolkingsstijging had tot gevolg dat men geleidelijk aan ook buiten de vroegere stadswallen ging wonen. Ten zuiden en ten noorden van de stad, net buiten de oude omwalling dus, ontstonden nieuwe, grote wijken¹⁰.

In de 19de eeuw groeide Lier geleidelijk aan uit tot een garnizoensstad. Er waren drie kazernes (artilleriekazerne, Nazarathkazerne, Sionskazerne) aanwezig en sinds einde 19de eeuw was er ook een fort gebouwd. Inwoners van Lier waren dan ook gewoon aan militairen in het straatbeeld, ook de lokale economie vaarde er wel bij.

Koningshooikt was pas in 1821 ontstaan na samenvoeging van de gehuchten Hooikt, Hazendonk en Koningsbossen. Ook waren er enkele percelen van Duffel, Onze-Lieve-Vrouw-Waver, Lier en Putte aan de nieuwe gemeente toegevoegd. Het landelijke plattelandsdorp lag aan een belangrijke, strategische verbindingsweg, nl. Aarschot - Lier - Antwerpen en de bevolking leefde er voornamelijk van de landbouw. In de 19de eeuw bestond de teelt voornamelijk uit graangewassen, aardappelen en vlas. Ook werd er wat vee gehouden op eerder kleinschalige landbouwbedrijven en waren er enkele lokale ambachtslui¹¹. In 1866 telde de

gemeente 2098 inwoners, in 1890 2419 en in 1910 was het bevolkingsaantal gegroeid tot 2887 inwoners¹².

Koningshooikt, begin 20ste eeuw¹³.

In Koningshooikt waren twee militaire bouwwerken aanwezig: het fort van Koningshooikt en de redoute van Tallaart. De nabijheid van het Lierse fort, op de grens van Lier met Koningshooikt, zorgde bovendien ervoor dat Koningshooikt bij het uitbreken van een oorlog voluit in de frontlinie zou komen te liggen.

II. DE VESTING ANTWERPEN

Lier en Koningshooikt als onderdeel van de Vesting Antwerpen

De jonge Belgische staat vreesde voor haar voortbestaan en maakte werk van een eigen defensiepolitiek om mogelijke bedreigingen het hoofd te kunnen bieden. Haar neutraliteit moest gewaarborgd blijven. In 1859 riep de Belgische regering een commissie bijeen om te bepalen hoe de Belgische verdediging er moest uitzien en waar er juist versterkingen moesten komen. De commissie gaf de voorkeur aan de uitbouw van Antwerpen als zogenaamd Nationaal Reduit, een nationaal toevluchtsoord voor het Belgisch leger. Via Antwerpen, dat ver genoeg verwijderd was van Frankrijk en Pruisen, kon de Engelse garant van de Belgische neutraliteit immers ter hulp komen en bovendien beschikte de stad over een haven en belangrijke voorraden. In de omgeving van Antwerpen waren er een aantal waterlopen (Schelde, Rupel, Nete, Dijle en Demer) die samen met inundaties voordelig konden zijn voor de verdedigers¹⁴. In 1859 werd dan ook beslist dat Antwerpen een grote omwalling zou krijgen die de voorsteden moest bevatten. Er werd ook besloten om een grote fortengordel van het polygonale type te bouwen die het Verschanst Kamp moest afbakenen. De forten, die genummerd werden van één tot acht, moesten deze omwalling beschermen tegen vijandelijk belegeringsgeschut¹⁵. De gehate Spaanse omwalling kon zo verdwijnen en nu kon de stad een ongeziene uitbreiding nemen¹⁶.

Ondertussen zorgden technologische ontwikkelingen op het vlak van de artillerie ervoor dat de Antwerpse forten, reeds voordat ze gebouwd werden, verouderd leken te zijn. Alfred Krupp toonde op de wereldtentoonstelling in Londen in 1851 het eerste kanon in staal en in 1858 werden er voor het eerst kanonnen met een getrokken loop en een Wahrendorffkulas gebouwd¹⁷. Nu kon men laden langs de kulas wat de vuurkadans sterk verhoogde. Verder werden er nu ogivale projectielen gebruikt met een forceerring, wat eveneens maakte dat de dracht veel groter werd en de spreiding kleiner¹⁸. Toch lieten de gevolgen voor de vestingbouw zich nog niet onmiddellijk voelen¹⁹.

In 1866 merkte de bekende Belgische vestingbouwkundige Alexis Brialmont reeds het strategische belang van Lier op en verklaarde hij dat er best een permanente versterking opgericht zou worden²⁰.

De Frans-Duitse oorlog in 1870 bracht het risico met zich mee dat één van de strijdende partijen door België zou trekken. België was sinds zijn onafhankelijkheid gebonden aan een 'eeuwig durende neutraliteit' en om aan een mogelijke schending hiervan te beantwoorden, moest het de nodige maatregelen nemen²¹.

Uit de Frans-Duitse oorlog van 1870 en vooral uit het bombardement van Parijs, dat uitgevoerd werd door kanonnen van 15 cm die op een afstand van 7,5 km stonden, bleek bovendien dat er iets veranderd moest worden aan de verdediging van Antwerpen. Vijandelijk geschut kon nu immers grote gedeelten van de stad raken zonder dat de verdediger iets daartegen kon verrichten. Met andere woorden, de fortengordel was te dicht bij de stad gebouwd om effectief te kunnen zijn. Ondertussen laaide in Antwerpen het verzet tegen de versterkingen en de erfdiensbaarheden meer en meer op²². De internationale situatie was sinds de oorlog van 1870 bovendien grondig veranderd. België moest nu zowel beducht zijn voor Frankrijk, dat zinde op wraak na het verlies van de oorlog, als voor Duitsland, dat op het einde van de negentiende eeuw een agressieve koers ging varen²³. Nationalisme vierde in beide landen hoogtij.

Opnieuw werd er een commissie opgericht, ditmaal in 1871, die als advies gaf om de overgangen op de Nete-Rupel tussen Lier en Walem te versterken²⁴. Door dit te doen zou de

vijand op voldoende afstand van de vesting Antwerpen worden gehouden en verkreeg men een bruggenhoofd waaruit men offensieve acties kon ondernemen. In 1874 werd een speciaal fonds opgericht, waarvan de gelden onder andere afkomstig waren van de verkoop van militaire domeinen, dat de nieuwe vestingwerken moest financieren. Bedoeling was om hiermee allereerst de forten te Lier en Walem te bekostigen²⁵.

In 1878 stelde de minister van Oorlog aan het parlement een plan voor om een buitenlinie rond Antwerpen te bouwen. Ze zou bestaan uit vier grote forten, namelijk Schoten, Lier, Walem en Rupelmonde, en uit zestien kleinere werken. Slechts zeer langzaam werden de werken uitgevoerd²⁶.

De oprichting van de forten Lier en Walem werden door de wet van 18 april 1878 goedgekeurd, in 1883 werd begonnen met de bouw van een fort te Rupelmonde (later Steendorp). De wet van 24 juni 1885 keurde de bouw van Fort Schoten goed en enige tijd later, op 26 mei 1886, kon men ook aan de bouw van het Spoorwegfort van Duffel beginnen.

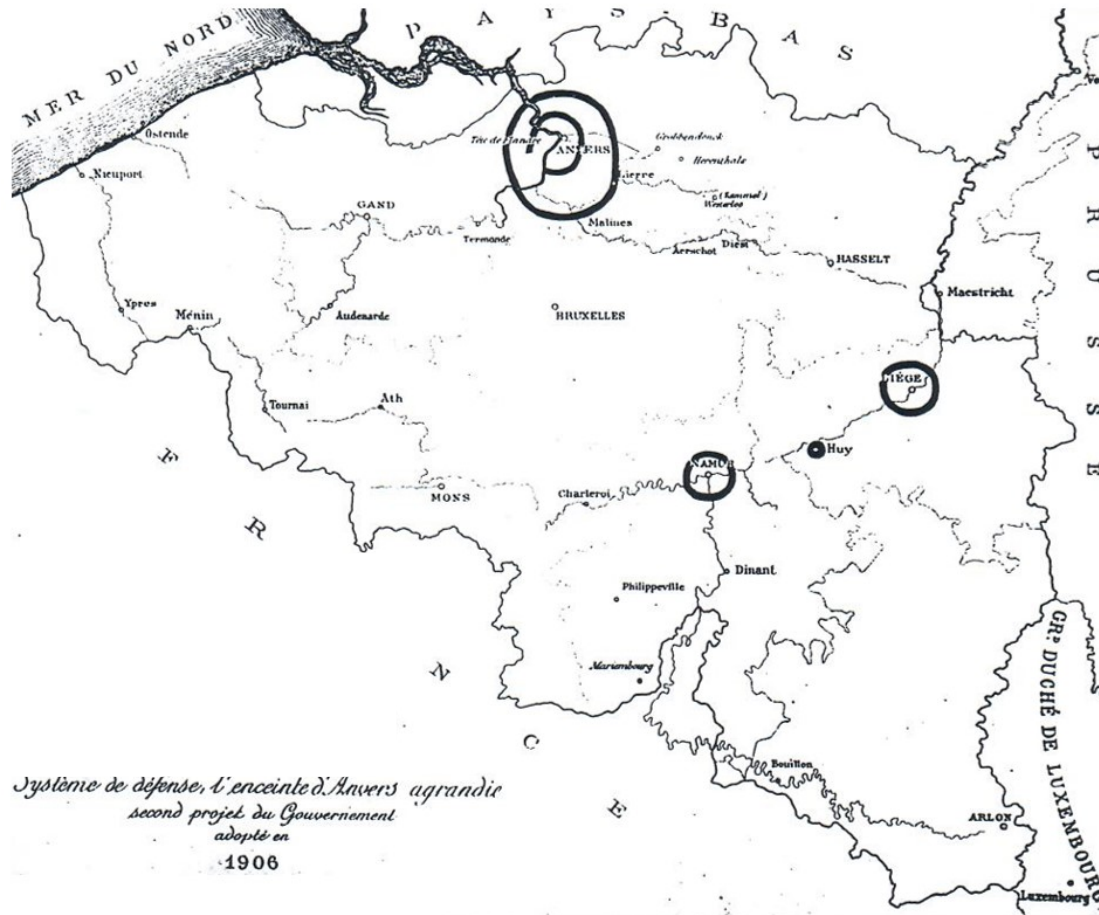
In 1885 werden projectielen met een brisante springstof in gebruik genomen die een vernietigende uitwerking bleken te hebben op de bestaande vestingwerken. Deze projectielen hadden immers een verhoogde scherf- en mijnwerking. De scherven vertrokken met een grotere aanvangssnelheid en hadden hierdoor een grotere kinetische energie zodat zelfs kleine scherven van enkele gram even effectief werden als de grotere scherven van de buskruitprojectielen²⁷. Het geschut kon door de komst van de brisantgranaten en de getrokken mortieren niet meer op een open wal worden gezet en het moest daarom onder een pantsering geplaatst worden. De pas gebouwde forten waren dus reeds verouderd en ze werden dan ook gemoderniseerd met een betondekking en met koepels waaronder geschut kwam te staan²⁸.

Aangezien er versterkingen aan de Duits-Franse grens waren opgericht, was een aanval daar minder interessant. Vermits de Maasvallei, met in haar verlengde de Samber en Oise, de historische verbindingsweg vormde tussen Parijs en de Rijn, besloot de Belgische regering in Luik en Namen twee vestingen te bouwen. Op 14 juni 1887 werden de kredieten voor de Maasforten goedgekeurd. De bedoeling was om aan Frankrijk of Duitsland zo de doorgang te ontzeggen en om op deze manier een steunpunt te vormen voor het veldleger zodat het op beide Maasoeveren kon opereren²⁹.

Op het einde van de 19de eeuw waren slechts acht werken van de Buitenlinie rond Antwerpen opgericht en werd het Nationaal Reduit Antwerpen verdedigd door drie stellingen. Eerst was er de (onvolledige) Buitenlinie, vervolgens was er nog het Verschanst Kamp dat, afgelijnd door de Fortengordel van 1859, verder vervolledigd werd door Fort Merksem en de forten op de Linkeroever³⁰. Tenslotte vormde de Grote Omwalling het ultieme middel van de verdediging, die echter vanaf 1910 geleidelijk aan werd ontmanteld³¹.

De Vesting Antwerpen, en meer bepaald de buitenlinie, werd op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog verder uitgebreid. Zo werden o.a. de forten van Sint-Katelijne-Waver, Koningshooikt, Kessel, Broechem en Oelegem gebouwd, net als de de redoutes van Dorpsveld, Bosbeek en Tallaart. De Vesting Antwerpen bestond bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog uit drie delen. Er waren ten eerste de resten van de Grote Omwalling, die in de eerste oorlogsmaanden terug in gebruik werd genomen en zo goed als mogelijk werd hersteld. Ten tweede was er de Veiligheidsomwalling, bestaande uit de gemoderniseerde forten 2 tot 7 en uit 18 nieuwgebouwde kleine schansen die tussen de forten waren opgericht. De Buitenlinie, die de Hoofdweerstandstelling van de Vesting vormde, vormde het derde en belangrijkste deel

van de verdediging. Deze fortengordel was 94 km lang en bestond uit acht oudere, gemoderniseerde werken, uit 11 nieuwe forten en 12 nieuwe schansen³².

Het verdedigingsconcept van België in 1906. We zien de dubbele fortengordel rond Antwerpen, fortengordels rond Namen en Luik³³.

Het defensieconcept van 1887 tot aan de Eerste Wereldoorlog bleef grotendeels ongewijzigd en was opgebouwd volgens volgende principes: het veldleger moest zich bij een aanval verenigen in het centrum van het land en Antwerpen diende als uitvalsbasis. Het veldleger beschikte dus over drie vestingen (naast Antwerpen dus ook Luik en Namen) waaruit het kon optreden en het had als opdracht de flank van de agressor aan te vallen. Indien er iets mis zou gaan, moest men zich terugtrekken in het Nationaal Reduit Antwerpen, waar men de hulp van de garanten moest afwachten³⁴.

De vestingwerken in Lier en Koningshooikt

De meeste inwoners van Lier en Koningshooikt waren niet echt tevreden met de bouw van de forten en redoute. Gronden moesten voor de bouw vaak onteigend worden, boerderijen afgebroken en gezinnen moesten verhuizen. Weliswaar zorgde de bouw en de aanwezigheid van een (klein) garnizoen voor een financiële injectie in de lokale economie, maar in tijden van een dreigende oorlog waren er natuurlijk meer na- dan voordelen aan verbonden.

Een ander heikel punt voor de bevolking vormde de zogenaamde krijgsveldbaarheden. Opdat de verdedigers voor een fort of redoute over een goed waarnemings- en schootsveld zouden beschikken, werden aan de eigenaars en huurders van gronden in de onmiddellijke omgeving van vestingwerken deze krijgsveldbaarheden opgelegd³⁵. Het was meer bepaald verboden om huizen of muren te bouwen, verhogingen te maken, kelders aan te leggen of putten te graven, binnen een afstand van 300 vadem (dit is 1800 voet of 585 m), gemeten vanaf de voet van het buitenste glacis van een versterking. De bestaande constructies mochten voorlopig blijven staan maar ze konden wel gesloopt worden mits de betaling van een vergoeding. Verder kon de minister van Oorlog de toestemming geven om in de zone van de krijgsveldbaarheden barakken of houten huizen op te trekken, die echter onmiddellijk konden afgebroken worden zonder dat er een vergoeding moest betaald worden³⁶. De wet en het Koninklijk Besluit van april 1873 voorzagen een vergoeding voor eigenaars en huurders in de nog bestaande vestingen (Antwerpen, Diest, Luik, Namen en Dendermonde) maar de betrokken mensen moesten zich dan wel laten inschrijven in een register dat per gemeente werd geopend³⁷.

Indien iemand wenste te bouwen in de zone van de krijgsveldbaarheden, moest hij een aanvraag indienen bij de geniecommandant, die dan op zijn beurt het ministerie van Oorlog moest inlichten. Na de toelating moest de eigenaar een *acte d'engagement* ondertekenen die geregistreerd werd en overtredingen op het bouwverbod werden door de geniecommandant aan het Ministerie van Oorlog gemeld, die dan vervolgens de nodige gerechtelijke stappen nam³⁸.

Ook rond de forten van Lier en Koningshooikt en de redoute van Tallaart was deze zone van krijgsveldbaarheden afgebakend. In een straal van 585m rondom deze vestingwerken zou tijdens de eerste oorlogsmaanden (augustus-september 1914), als voorbereiding op de naderende gevechten, het schootsveld vrijgemaakt worden. Het Belgische leger brak huizen af, velde bomen en zorgde ervoor dat elke constructie die aan de Duitsers bij het naderende gevecht dekking zouden kunnen geven, werd afgebroken of vernietigd. We komen hier later op terug.

Enkele vestingbouwkundige en militaire termen³⁹

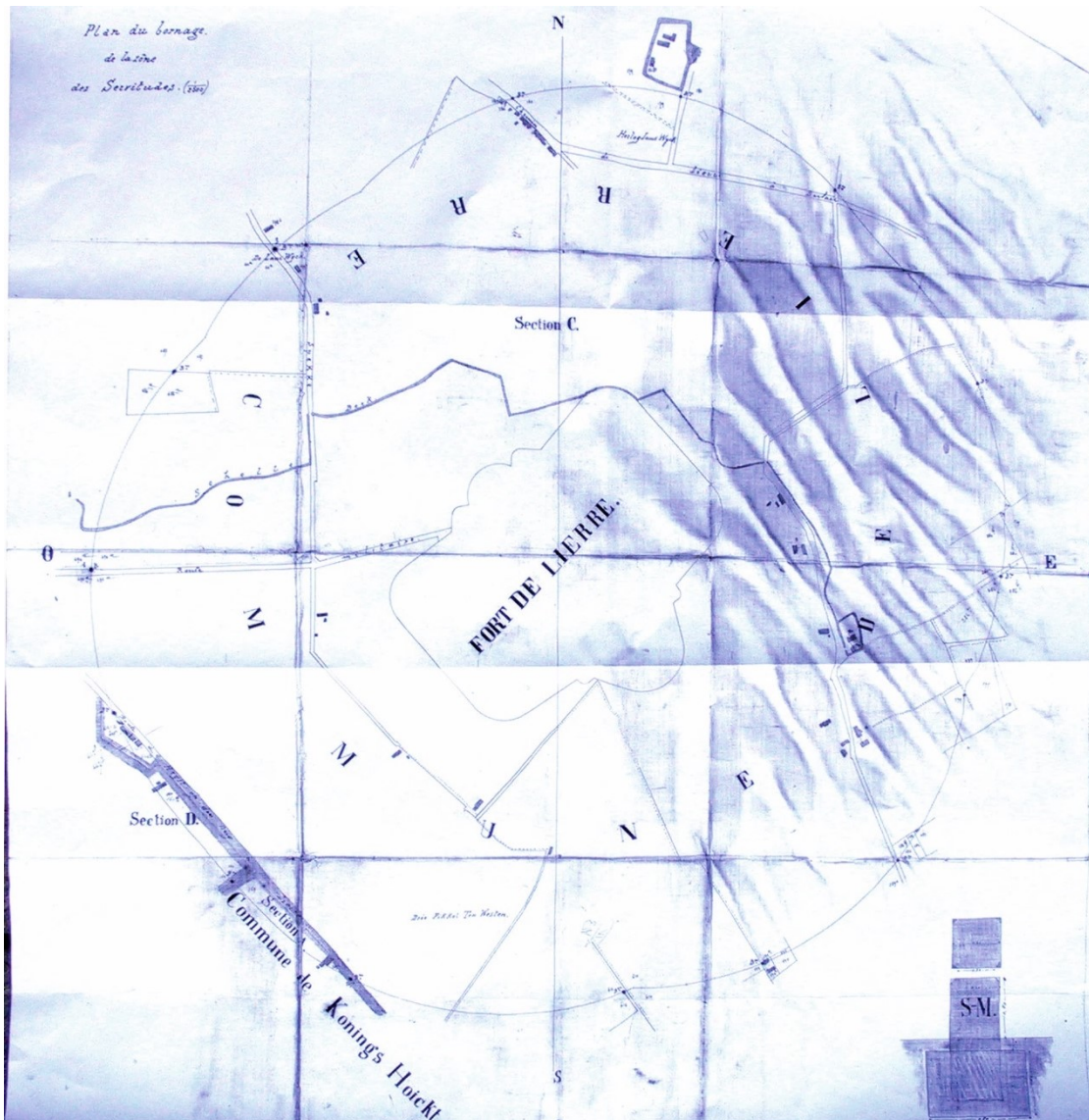
Doorheen dit boek worden frequent bepaalde vestingbouwkundige en militaire termen gebruikt, een korte verklaring kan het lezen vergemakkelijken.

- affuit: onderstel van een kanon
- banket: ophoging achter de borstwering van een vestingwal of in een loopgracht, waarop de infanterie kan staan om over de borstwering te kunnen schieten
- bedekte weg: weg aan de buitenzijde van de buitenste gracht van een versterking, aan de veldzijde gedekt door het glacis
- borstwering: aarden ophoging die de verdediger vooraan beschermt
- bruggenhoofd: versterkte stelling ter verdediging van een brug, waarvan de rugzijde naar de rivier gekeerd is.
- caponnière: een flankeringsorgaan voor de wal in de gracht gelegen

- contrescarp: grachtboord aan de veldzijde
- draaikoepel: pantserkoepel die 360° om haar as kan draaien
- escarp: grachtboord aan de vestingzijde
- face: zijde van een versterking in de richting van de aanvaller gelegen
- flank: zijde van een versterking van waaruit flankeervuur afgegeven kan worden
- fort: gesloten versterking, kleiner dan een vesting, met eigen garnizoen, maar zonder burgerbevolking
- front: vestinggedeelte tussen twee saillantten gelegen
- glacis: aarden helling, die de bedekte weg aan de veldzijde dekt
- halve caponnière: caponnière met slechts één flank
- hefkoepel: pantserkoepel die in de betonmassa kan teruggetrokken worden
- holtraverse: traverse met een bomvrije remise
- hoofdfront: front aan de voorzijde van de versterking gelegen
- hoofdwal: voornaamste omwalling van een versterking
- interval: gebied tussen 2 vestingwerken
- inundatie: het onder water zetten van een gebied voor de verdediging van een bepaald gebied
- keel: achterzijde van een versterking
- kringstelling: gordel van forten en schansen rond een versterking
- pantserfort: fort uitgerust met pantserkoepels
- pantserkoepel: draaibare, gepantserde opstelling voor geschut
- poterne: een overdekte doorgang door een muur of wal of een overdekte gang tussen verschillende delen van een vestingwerk
- remise: schuilplaats voor een artilleriestuk op de wal
- saillant: naar de veldzijde uitstekende hoek van een versterking
- schans (redoute): gesloten versterking, kleiner dan een fort, meestal zonder eigen garnizoen
- terreplein: plein of ruimte in een vestingwerk
- traditorebatterij: batterij die in de flank of in de rug van de vijand vuurt
- traverse: aarden ophoging die de vijandelijke projectielen moet onderscheppen
- veiligheidsomwalling: omwalling die een per verrassing doorgebroken vijand tijdelijk moet tegenhouden
- vesting: versterking waarin ook de burgerbevolking verblijft
- verschanst kamp: legerplaats beschermd door versterkingen
- wal: van een borstwering voorziene, al dan niet beklede aarden ophoging rond een versterking
- wolfskuil: put of kuil waarin een houten spies onderaan is opgesteld, gebruikt als verdedigingswerk of hindernis (meestal in een open veld of in de nabijheid van een fort of redoute).

De Vesting Antwerpen aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog⁴⁰.

Plan van de zone van de krijgsdienstbaarheden rondom het fort van Lier⁴¹.

Fort van Koningshooikt

Oprichting

Het fort van Koningshooikt was een zogenaamd betonnen pantserfort van 1ste orde met samengevoegde caponnières en werd vanaf 1908 gebouwd onder leiding van geniekapitein Badoux. Het was geconstrueerd in ongewapend beton en moest normaal gezien bestand zijn tegen 27cm kalibers. Het fort maakte net als fort Lier deel uit van de buitenlinie van de Vesting Antwerpen. In 1914 was het weliswaar grotendeels klaar, maar bij het uitbreken van de oorlog was het vestingwerk niet volledig afgewerkt en miste het op dat moment nog tal van elementaire zaken. In totaal had het fort 3,2 miljoen goudfrank gekost. Het fort was eerder rechthoekig van vorm, kende een borstwering, een natte gracht en had geschutsstanden op de wallen. Er was een verlaagd walprofiel merkbaar aan de keelsaillanten, aan de frontsailanten waren dan weer grote samengevoegde (dubbele) caponnières. In de keel van het fort was een grote caponnière voorzien met traditorebatterijen⁴².

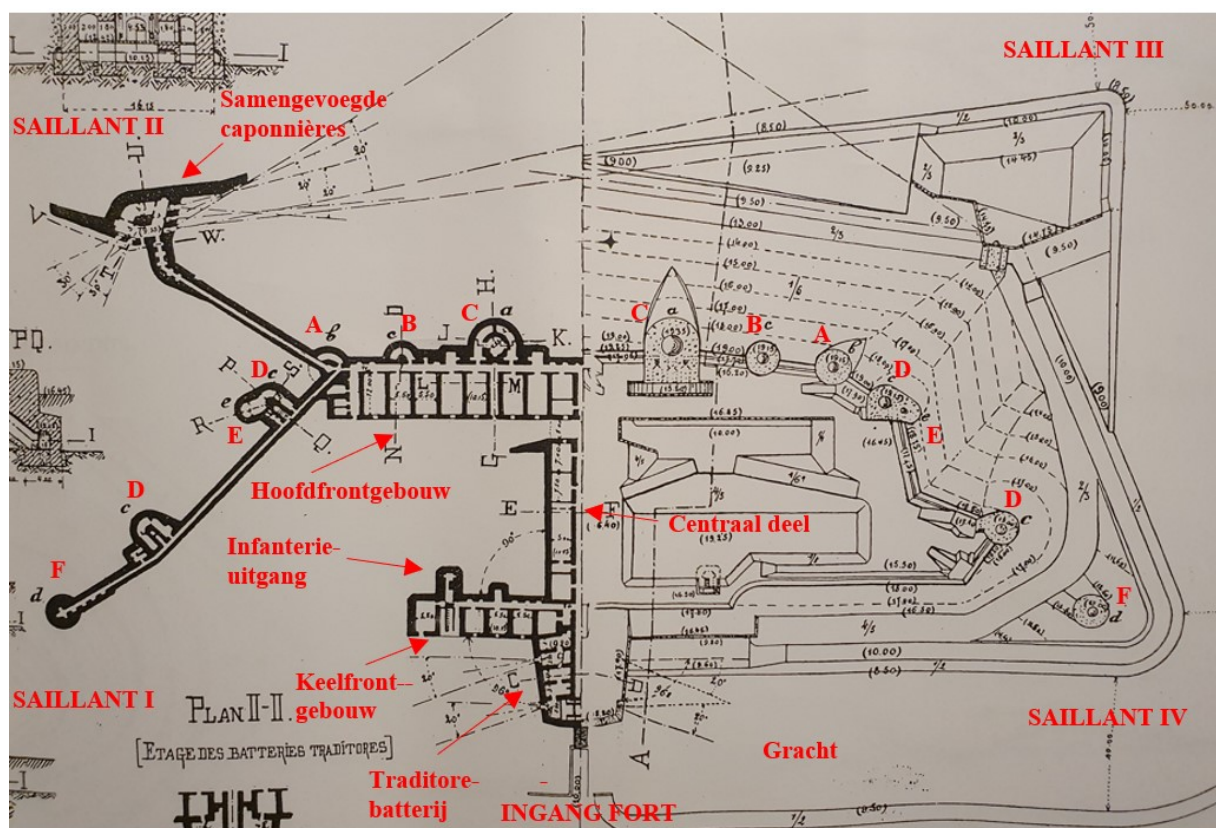
Het fort had een 40 à 50 meter brede, natte gracht. De aarde uit de gracht werd op de betonnen structuur van het fort gelegd en werd eveneens gebruikt voor de constructie van het glacis. Er was een hoofdfrontgebouw aanwezig, een centraal gedeelte en een keelfrontgebouw, verder waren er twee samengevoegde caponnières⁴³.

Het fort was, althans volgens de bouwplannen, voorzien van telefoon, elektrische verlichting en overdrukventilatie. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren ook deze zaken grotendeels nog niet geplaatst⁴⁴.

In tegenstelling tot het oudere, voornamelijk bakstenen fort van Lier, was in het fort van Koningshooikt de ingewikkelde en dure hoofdcaponnière verdwenen. De samengevoegde caponnières op beide zijden van het hoofdfront waren zo gebouwd en het walprofiel was zodanig aangepast dat ze de taken van de hoofdcaponnière konden overnemen. Deze caponnières moesten zowel het voorste gedeelte van de fortgracht als de zijgrachten onder vuur nemen⁴⁵.

Bewapening

In de traditorebatterijen van de keelcaponnière stonden op elke flank op de bovenste verdieping telkens twee 75mm kanonnen en twee 120mm kanonnen op plaataffuit opgesteld. Zij moesten het interval met de redoute van Bosbeek (en verder richting Sint-Katelijne-Waver) en het interval met de redoute van Tallaart (en verder richting Lier) onder vuur nemen.

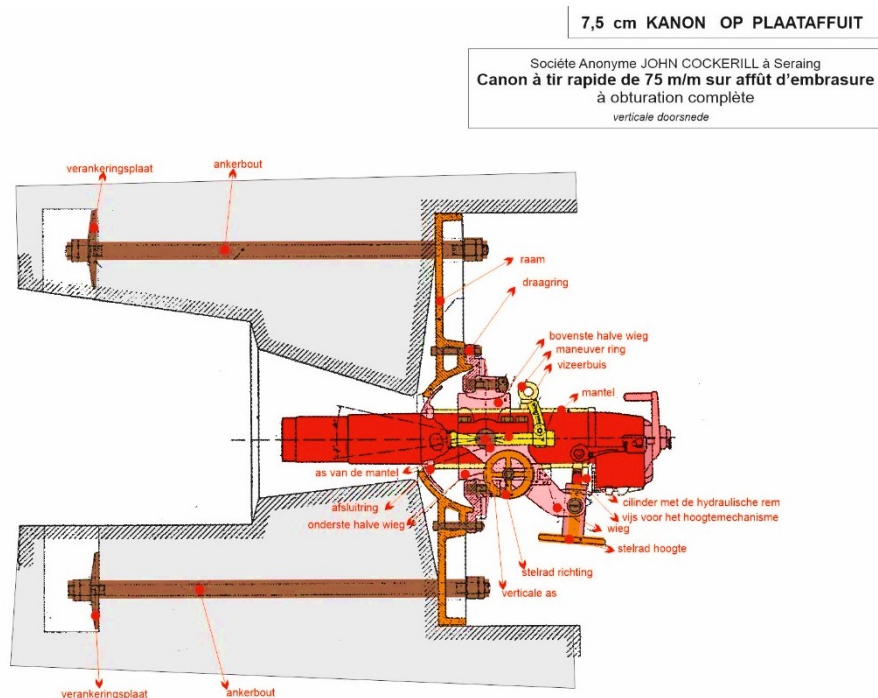

Plattegrond van het fort van Koningshooikt. Enkele aanduidingen: A: koepel voor 12 cm houwitser; B: koepel voor niet geplaatst 7,5 cm kanon; C: koepel voor 2x 15cm kanonnen; D: koepel voor een 7,5 cm kanon; E: gepantserde observatieklok; F: koepel voor een 5,7cm kanon⁴⁶.

Daarnaast waren er ook nissen voor 90 cm schijnwerpers in de traditorebatterijen voorzien om de intervallen te kunnen verlichten. In de overige caponnières en naast de koepels van de hoofdsailanten waren 30 cm projectoren voorzien voor de verlichting van het voorterrein van het fort. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren al deze projectoren echter nog niet geplaatst. Verder waren er in het fort twee stalen observatiekoepels voorzien⁴⁷.

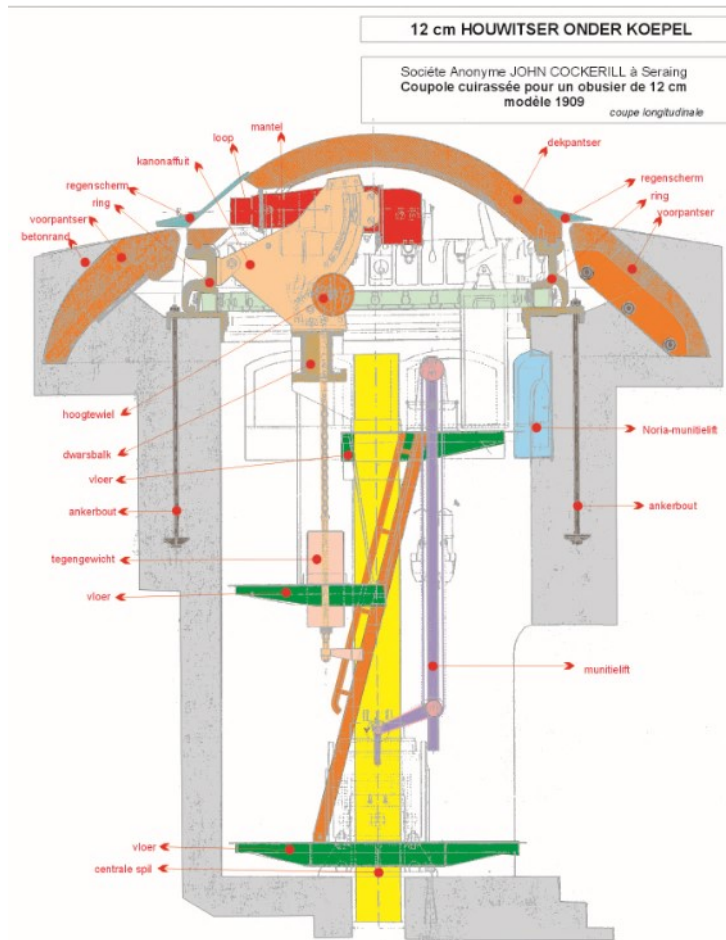
Voor de grachtverdediging rekende het fort op de 2 samengevoegde caponnières. Hierin stonden telkens 3 kanonnen van 57 mm snelvuur opgesteld die de hoofdgracht, namelijk het gebied tussen de twee samengevoegde caponnières, onder vuur konden nemen. Voor het beschieten van de zijgrachten had elke samengevoegde caponnière bovendien twee 5,7 cm kanonnen. De keel en de keelgracht van het fort werden verdedigd door telkens twee snelvuurkanonnen van 57 mm op plaataffuit die in elke zijde van de keelcaponnière (op de onderste verdieping van de traditorebatterij) stonden opgesteld. Het fort was verder ook voorzien van twee hefkoepels van 57 mm kanonnen die de dode hoeken van de samengevoegde caponnières en keelcaponnière onder vuur konden nemen⁴⁸.

7,5 cm kanon op plaataffuit, te vinden in de flankeringsbatterij van het fort van Lier en in de traditorebatterijen van het fort van Koningshooikt en de redoute van Tallaart⁴⁹.

12cm houwitser onder koepel. Deze waren te vinden in het fort van Lier en in het fort van Koningshooikt⁵⁰.

Voor de nabijverdediging rekende het fort op 4 draai­koopels van 75 mm. Vier van dergelijke koopels stonden op de saillant­en, verder waren ook 2 bijkomende koopels van 75 mm voorzien op het hoofd­front maar deze werden nooit geplaatst. Voor de strijd op verre afstand waren er twee draai­koopels van kanonnen van 150 mm en 2 draai­koopels met houwitsers van 120 mm⁵¹. Vele koopels waren bij het uitbreken van de Eerste Wereld­oorlog nog niet ingebeton­neerd, de voor­pant­sen van de koopels lagen in vele gevallen nog bloot⁵². Op de wal waren er verder vier 5,7 cm kanonnen op wiel­affuit voorzien en vier mitrail­leurs.

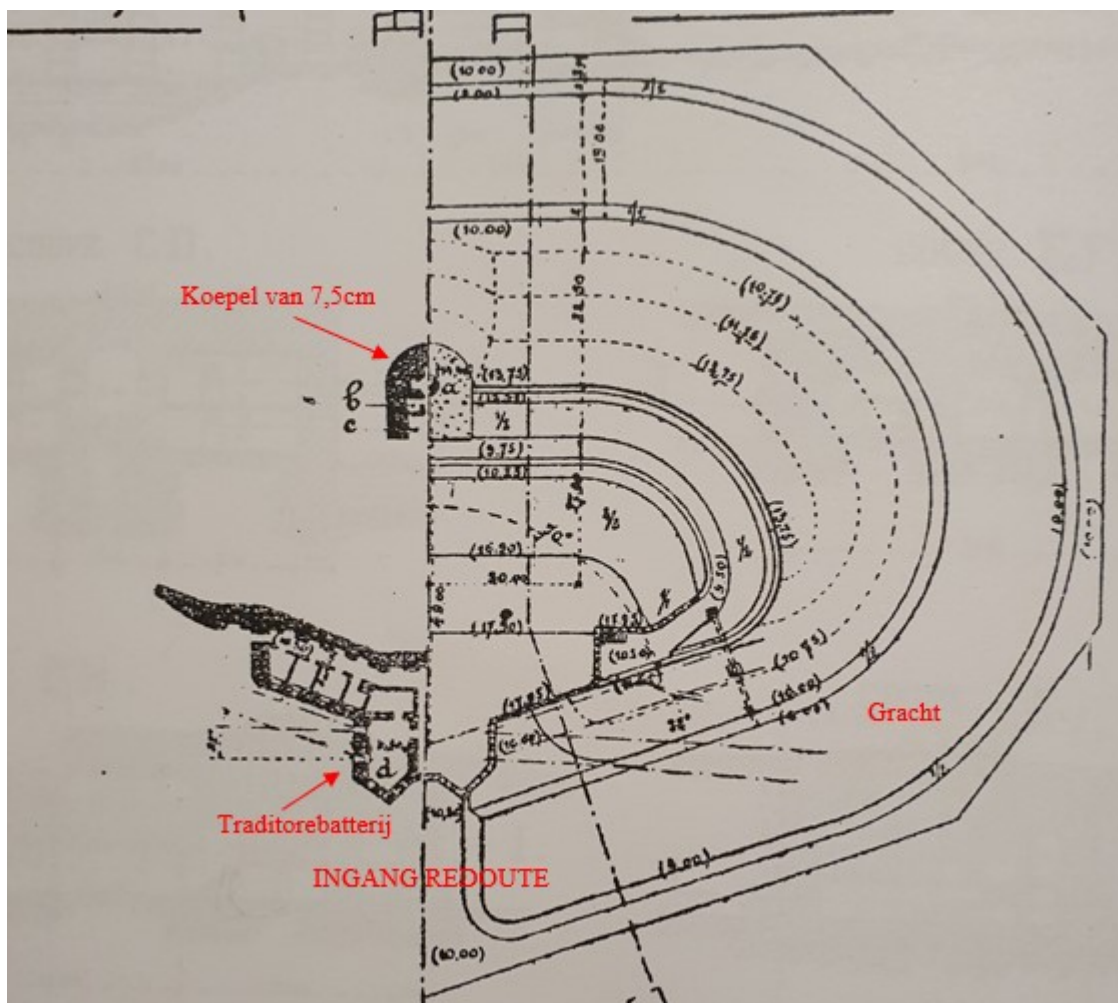
Redoute van Tallaart

Oprichting

De redoute van Tallaart werd net voor de Eerste Wereld­oorlog, tussen 1909 en 1912, opgericht en kostte 270.000 goud­frank. Boven de ingang­spoterne staat het jaartal 1913 vermeld. Ze maakte eveneens deel uit van de buiten­linie van de vesting Antwerpen en was opgericht tussen het fort van Lier en het fort van Koningshooikt. De redoute was ellips­vormig, kende een borst­wering, had een aarden bedekking en was omringd door een natte, maar ondiepe gracht. De vrijgekomen aarde gebruikte men voor dekking van de beton­structuur en de constructie van een wal. De redoute werd opgericht in ongewapend beton en was normaal gezien bestand tegen een bombardement van 27cm kalibers. Er waren geen troepen­kamers voorzien, noch keuken of was­gelegenheid. Het garnizoen bestond uit 85 soldaten en werd later aangevuld met 59 kanon­niers, afkomstig van Namen⁵³.

Bewapening

Als bewapening had de redoute een draai­koopel van 75mm (type Cockerill Model 1909) en aan de keel van de redoute een tradit­ore­batterij. In deze batterij, die de tussen­ruimte met de forten Koningshooikt en Lier onder vuur moest nemen, stonden op de beneden­verdieping normaal gezien langs elke flank telkens twee houwitsers van 120 mm opgesteld. In 1914 waren deze echter nog niet geplaatst en werden ze vervangen door mitrail­leurs. Op de boven­verdieping van de tradit­ore stonden op elke flank telkens 2 kanonnen van 75 mm geplaatst. In de redoute waren op de wal ook nog twee 57 mm kanonnen (op wiel­affuit) opgesteld voor de gracht­verdediging en was er één schijn­werper. In de redoute was er geen obser­vatie­klok.⁵⁴

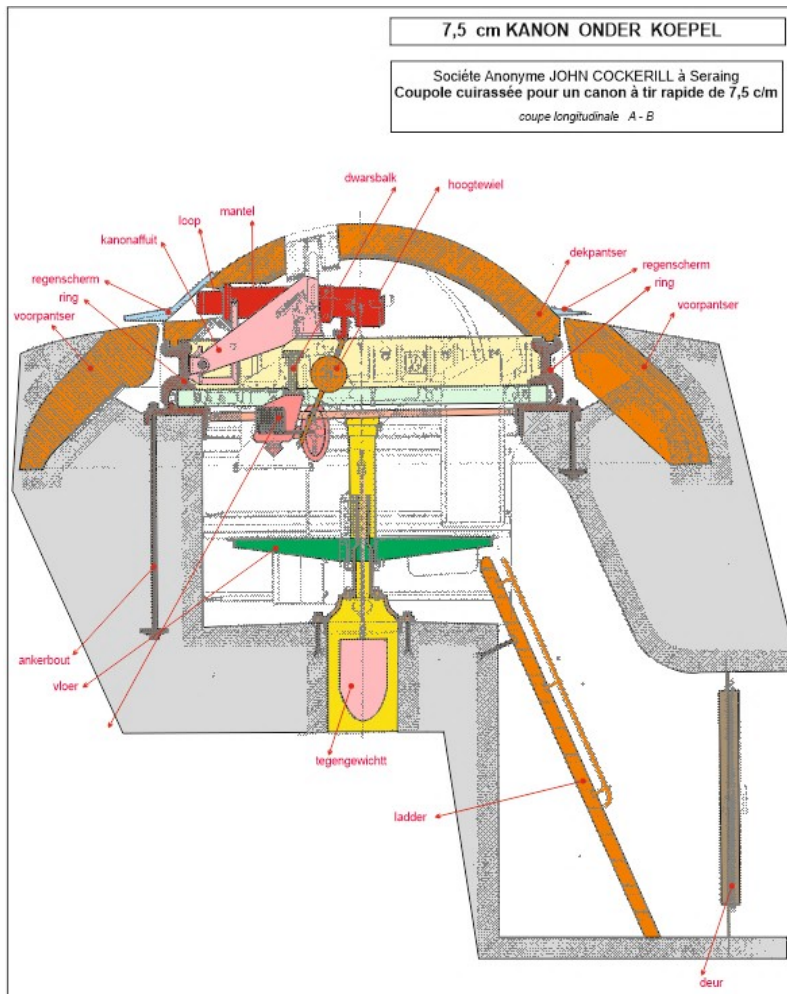

Een plattegrond van de redoute van Tallaart⁵⁵.

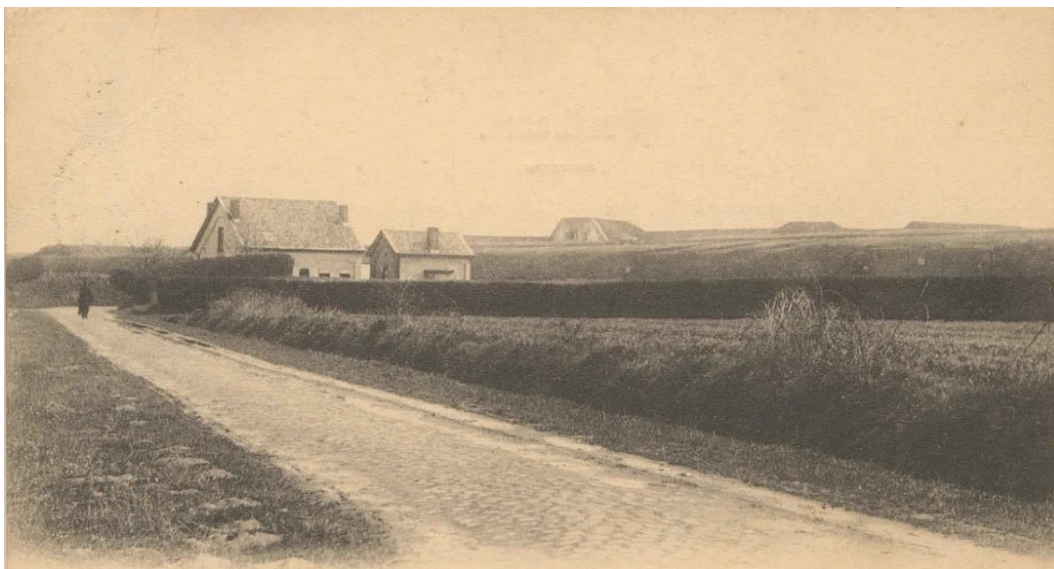
Fort van Lier

Oprichting

Op 4 februari 1878 werd het stadsbestuur van Lier op de hoogte gebracht van de plannen van de overheid om een fort in Lier op te richten⁵⁶. Eind mei 1878 had te Mechelen de aanbesteding plaats voor de forten van Lier en Walem en onmiddellijk daarna, ergens begin juni, werden de werken door de Leuvense aannemer Bosmans aangevat⁵⁷. Er werd speciaal een spoorlijntje aangelegd tussen de kaai aan de Leuvense poort tot aan het fort om de goederen, die via de waterwegen aankwamen, naar de bouwwerf te brengen⁵⁸. In 1883 was de originele constructie bijna geheel voltooid. Einde juli 1885 vond te Mechelen nog de aanbesteding plaats voor de laatste werken die aan het fort moesten gebeuren. Heel het fort, met inbegrip van de gewelven, was opgetrokken in baksteen⁵⁹.

Koepel voor een kanon van 7,5cm zoals deze in de redoute van Tallaart en in het fort van Koningshooikt te vinden waren⁶⁰.

Fort van Lier circa 1900. We zien op de voorgrond de verdwenen 'woning van de geniewachter' en het 'telegraafkantoor'. Op de achtergrond zien we de toen nog intacte holtraverse boven op de infanteriekazerne en rechts centraal in beeld (niet goed zichtbaar) de ingang van het fort⁶¹.

Door de grote technologische vooruitgang op het einde van de 19de eeuw (o.a. de invoering van de brisantgranaat) was het fort verouderd geraakt en er werd in 1890 besloten een eerste reeks veranderingswerken door te voeren. In juli van datzelfde jaar werd begonnen met de bouw van een infanteriekazerne in het fort, ditmaal met betonnen gewelven, maar het gebouw zelf kende wel een bakstenen structuur⁶². Op 9 februari 1892 werden er bij de geniecommandant te Mechelen nieuwe werken aanbesteed. De oude, bakstenen holtraversen op het hoofdfrontgebouw en de halve caponnières werden nu afgebroken en vervangen door nieuwe holtraversen in ongewapend beton. De holtraverse op de ingangspoterne werd afgebroken en er werd, om de gewelven te versterken, een laag van 1,5 m ongewapend beton op een schokabsorberende zandlaag van ongeveer 75 cm dik gegoten. Bovendien werden de gevels van de gebouwen versterkt met ongewapend beton⁶³. Op 12 december 1894 gebeurde de aanbesteding voor het leveren van vier koepels, elk voor kanonnen van 2x 15cm, voor het fort van Lier, het spoorwegfortje van Duffel en het fort van Kapellen. De gewelven van deze koepels bestonden nu ook uit ongewapend beton. Het fort van Lier werd tegelijkertijd ook versterkt met vier hefkoepels van 5,7cm kanonnen (één voor elke saillant, allen met betonnen gewelven). Het aanleggen van een nieuwe steenweg naar Koningshooikt werd uitgesteld omdat de nieuwe koepels over deze weg naar het fort zouden gebracht worden en omdat de weg daardoor waarschijnlijk veel schade zou lijden. Pas op het einde van de zomer van 1896 werden de koepels naar het fort gebracht en kon men beginnen met de aanleg van de nieuwe weg⁶⁴.

Tussen 1906 en 1910 werd een tweede reeks aanpassingswerken uitgevoerd aan het fort en er werden in het fort drie houwtiser(draai)koepels van 12 cm, twee observatieklokken en een flankeringsbatterij bijgebouwd. De betondekkingen kregen een tweede laag beton. Deze constructies waren volledig in ongewapend beton geconstrueerd. De flankeringsbatterij moest bij een aanval de weg Lier-Aarschot en het interval met de schans van Tallaart onder vuur nemen⁶⁵. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog werden er plannen gemaakt om twee gebouwtjes voor schijnwerpers op beide flanken te bouwen en om een verbindingsgang te construeren tussen de infanteriekazerne en het hoofdfrontgebouw. Ze werden echter nooit uitgevoerd⁶⁶.

Het fort had een 40 à 50 meter brede, natte gracht. De aarde die hieruit kwam, werd gebruikt voor de constructie van de wal op het fort en voor het glacis rond het vestingwerk. Normaal gezien moest het fort in 1914 bestand zijn tegen 27cm kalibers⁶⁷.

Bewapening

Het fort Lier was oorspronkelijk opgericht als bruggenhoofdfort op de Rupel-Nete lijn. Voor de actie op lange afstand beschikte het fort aanvankelijk over 12cm en 15cm gietijzeren kanonnen op walaffuit. De grachtverdediging werd verzorgd door 12cm gietijzeren kanonnen op raamaffuit die in de caponnières waren opgesteld naast de kanonnen die op de wal waren opgesteld⁶⁸. Elk stuk had als bemanning een wachtmeester en vijf manschappen. Het laden van de kanonnen was zeer omslachtig en om de 5 à 6 schoten moest de loop met zeepwater worden gewist.